

УДК 159.98

ФУНКЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ОСОБИСТОСТІ

Харченко С.В., к. психол. н., доцент,
професор кафедри педагогіки та психології факультету № 3
Харківський національний університет внутрішніх справ

У статті узагальнені сучасні уявлення щодо функцій соціального інтелекту особистості. Показано, що найчастіше серед функцій соціального інтелекту виділяють пізнавальну, комунікативну, рефлексивну, адаптаційну й акумулятивну. На думку автора статті, соціальний інтелект виконує такі функції: інформаційну, комунікативну, прогностичну, інтерактивну, рефлексивну, мотиваційну, управлінську, адаптаційну, синтетичну та розвивальну.

Ключові слова: *соціальний інтелект, функції соціального інтелекту, спілкування, міжособистісна взаємодія, пізнання.*

В статье обобщены современные представления о функциях социального интеллекта личности. Показано, что наиболее часто среди функций социального интеллекта выделяют познавательную, коммуникативную, рефлексивную, адаптационную и аккумулятивную. По мнению автора статьи, социальный интеллект выполняет такие функции: информационную, коммуникативную, прогностическую, интерактивную, рефлексивную, мотивационную, управленческую, адаптационную, синтетическую и развивающую.

Ключевые слова: *социальный интеллект, функции социального интеллекта, общение, межличностное взаимодействие, познание.*

Kharchenko S.V. THE FUNCTIONS OF SOCIAL INTELLIGENCE OF PERSONALITY

The article summarizes contemporary ideas about functions of social intelligence personality. It is shown that most often among the functions of social intelligence distinguish cognitive, communicative, reflexive, adaptive and accumulative. In the author's opinion, social intelligence performs the following functions: informational, communicative, prognostic, interactive, reflexive, motivational, managerial, adaptive, synthetic and developing.

Key words: *social intelligence, functions of social intelligence, communication, interpersonal interaction, cognition.*

Постановка проблеми. Складно переоцінити місце спілкування в житті людини та функціонуванні суспільства. Когнітивною основою спілкування є соціальний інтелект, вивчення якого стало предметом численних досліджень у психології, педагогіці, соціології, філософії, соціальній антропології тощо. У роботах учених відображені взаємозв'язки здібностей соціального інтелекту з властивостями особистості, різними складовими частинами діяльності, описані умови розвитку на різних етапах онтогенезу, створюються програми розвитку здібностей соціального інтелекту в процесі підготовки спеціалістів у професіях типу «людина» – «людина» тощо. Учені прагнуть визначити структуру соціального інтелекту, його основні функції. У низці робіт структура та функції соціального інтелекту розглядаються відносно професійної діяльності суб'єкта (І.Ф. Баширов, Е.З. Івашкевич, С.В. Карсканова, С.В. Руденко, К.С. Саутіна тощо).

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення уявлень щодо функцій соціального інтелекту особистості в сучасній науці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальний інтелект є системою спеціальних інтелектуальних здібностей, які забезпечують адекватне відображення суб'єктом ситуації міжособистісної (внутрішньогрупової) взаємодії в динаміці розгортання з урахуванням сторонніх ситуаційних впливів.

Особистість використовує здібності соціального інтелекту для досягнення певної мети, реалізації цінностей тощо. Визначення функцій соціального інтелекту є важливим щодо розуміння особливостей і діяльності конкретної особистості, а також її впливу на суб'єктів (окрема людина, діада або група), з якими відбувається взаємодія. Прояв соціального інтелекту пов'язаний зі змістом діяльності, що визначає домінування тієї чи іншої функції.

Ученими підкреслюється значення соціального інтелекту для пізнання соціальних ситуацій (В.А. Лабунська, А.М. Молокостова, О.Н. Петригіна, Н.В. Рубльова, Д.В. Ушаков, О.Б. Чеснокова, О.О. Федорова тощо) та успішності спілкування (С.С. Астрейко,

Н.І. Булка, Ж.А. Максименко, Т.С. Середина, С.С. Фоміна й інші). У багатьох роботах наголошується на адаптивній функції соціального інтелекту (Н.В. Баблюян, В.К. Єрофєєв, М.В. Картавенко, Г. Олпорт, Н.В. Панова, Ю.П. Тимофєєв, С.С. Фоміна, О.В. Шешукова тощо). Дж.Ф. Кілстром і Н. Кантор зазначають, що соціальний інтелект спрямований на вирішення проблем соціального життя, зокрема, на управління життєвими завданнями, поточними проблемами чи особистими проектами, які людина вибирає сама або приймає ззовні.

Основні функції соціального інтелекту, на думку В.М. Куніциної, полягають у такому [6, с. 470]:

- забезпечення адекватності, адаптивності в змінних умовах;
- формування програми та планів успішної взаємодії в тактичному та стратегічному напрямках, рішення поточних задач;
- планування міжособистісних подій і прогнозування їх розвитку;
- мотиваційна функція;
- розширення соціальної компетентності;
- саморозвиток, самопізнання, самонавчання.

Одна з головних інтегральних функцій соціального інтелекту – формування довгострокових, тривалих взаємин із перспективою розвитку та позитивного взаємовпливу на основі усвідомлення рівня та характеру взаємин.

Соціальний інтелект, на думку автора, визначає наявний для конкретного відрізка часу, нервово-психічного стану та соціально-медичних факторів рівень адекватності й успішності соціальної взаємодії, а також дозволяє зберегти його в умовах, які вимагають концентрації енергії та протидії емоційному напруженню, психологічному дискомфорту в стресі, надзвичайних ситуаціях і кризах особистості. Дуже важливою В.М. Куніцина вважає мобілізаційну функцію соціального інтелекту, яка допомагає подолати несподівані кризи, тривалі стреси, ситуації, що загрожують самоповазі.

Крім того, як зазначає дослідниця, соціальний інтелект допомагає людині прогнозувати розвиток міжособистісних подій, посилює інтуїцію, передбачуваність і забезпечує психологічну витривалість.

Функціональна структура соціального інтелекту, на думку Н.Ф. Калиної, може бути описана за допомогою низки конструктивів, а саме:

- уміння просити інформацію;
- правильна й точна оцінка інших людей;
- відсутність проєкції в міжособистісній перцепції;
- хороша каузальна атрибуція;
- розуміння достатності результату (у груповій діяльності);
- адекватна самооцінка в комунікативній сфері, витримка в спілкуванні, рефлексія станів членів групи, сенситивність і терпимість в процесі міжособистісної взаємодії тощо [3].

Функціями соціального інтелекту, на думку І.Ф. Баширова, є:

- адекватне розпізнавання, аналіз і передбачення розвитку ситуації професійної взаємодії;
- емоційне проникнення в особистісний і соціально-психологічний контекст ситуації взаємодії;
- актуалізація внутрішнього психологічного ресурсу для адекватного цілям професійної діяльності й спілкування рішення професійних завдань і вибору на цій основі конгруентної стратегії їх вирішення;
- адаптація до умов, що змінюються, і контекстів професійної взаємодії;
- мотивація на випереджаюче самовизначення в професійному розвитку або самовдосконаленні;
- розвиток фахівця як професіонала в міжособистісній взаємодії і як творчої особистості;
- комунікація, спрямована на правильне й повне спілкування між суб'єктами й об'єктами психологічної роботи [1, с. 5].

К.С. Саутіна так описала функції соціального інтелекту:

- комунікативна;
- аналіз і передбачення розвитку ситуації;
- адаптація до умов взаємодії, що змінюється;
- розвиток спеціаліста в міжособистісній взаємодії [11, с. 7].

Серед функцій соціального інтелекту М.В. Оданович виділяє три основні:

- пізнавально-оцінна, яка пов'язана з індивідуальними можливостями для досягнення результатів діяльності, визначення змісту міжособистісних взаємодій, зумовлених процесом соціалізації;
- комунікативно-ціннісна як уміння розуміти оточуючих і бути зрозумілим для оточуючих у своїх поведінкових проявах;
- рефлексивно-корекційна, що відображається в самопізнанні, усвідомленні пере-

ваг і недоліків діяльності, умінні змінювати процес взаємодії, зменшувати вирішений конфлікт, що дозволяє здійснювати контроль над емоціями й потребами [8].

В.В. Кохан також визначає ці функції соціального інтелекту та додає до них ще дві:

- інтегральну, яка полягає у формуванні довгострокових відносин між людьми з перспективою розвитку та позитивного взаємовпливу;

- мобілізаційну, що покликана долати раптові кризи, довгострокові стреси, розвивати передбачливість і забезпечувати психологічну стабільність у період швидких соціальних змін [5].

О.Б. Хлебодарова до зазначених М.В. Оданович функцій соціального інтелекту додає четвертою основною функцією мотиваційно-діяльнісною, яка пов'язана зі спонуканням до досягнення цілі в процесі діяльності, за рахунок чого відбувається вивчення як зовнішніх умов (об'єкта, засобів, результату, їх впливу на дію й психіку), так і внутрішніх умов (цілей, мотивів, способів саморегуляції) [13].

На думку автора, функції інтелекту можна розділити так:

- універсальна адаптація до навколишнього середовища (процес пристосування організму до зовнішніх умов);
- вибір нового середовища;
- перетворення середовища;
- наука (процес набуття індивідуального досвіду людиною в повторюваних ситуаціях поведінки та діяльності);
- напрацювання й прийняття рішень;
- пізнання (творчість) – творча діяльність суб'єкта, орієнтована на отримання достовірних знань про світ;
- самоуправління, тобто саморегуляція.

Співпідпорядкування – основний прояв вищевказаних функцій соціального інтелекту, що залежить від змісту діяльності та визначає домінування однієї з функцій. Автор продовжує аналізувати проблему та виділяє так звані «зв'язані» функції соціального інтелекту:

- адекватне розпізнавання, аналіз і передбачення розвитку ситуації міжособистісної взаємодії;
- емоційне проникнення в особистісний і соціально-психологічний контекст ситуації взаємодії;
- актуалізація внутрішнього психологічного ресурсу для адекватної цілі діяльності й обміну рішеннями завдань, вибору на цій основі конгруентної стратегії їх вирішення;
- адаптація до постійно змінюваних умов і контекстів міжособистісної взаємодії;
- мотивація розвитку або самовдосконалення;

– розвиток особистості в міжособистісній взаємодії;

– комунікація, спрямована на правильне й повне спілкування в соціумі.

Близьким до розуміння функцій соціального інтелекту В.В. Кохан, М.В. Оданович є уявлення Е.З. Івашкевич [2] і С.В. Руденко [10], які функціями соціального інтелекту педагога вважають такі:

– пізнавально-оціночну (грамотне перероблення й оцінювання інформації, яка сприймається);

– прогностичну (планування й прогнозування розвитку міжособистісних взаємодій);

– комунікативну – ефективність власне процесу спілкування (ця функція пов'язана з адекватним сприйняттям і розумінням партнера по спілкуванню);

– рефлексивну (самопізнання).

На думку Е.З. Івашкевич, одним з основних результатів інтеграції функцій соціального інтелекту є наявність в індивіда суб'єктивних статистик різних модальностей. Статистики фактично відображують різні сторони життєдіяльності людей і є, на думку вченого, одиницями соціального інтелекту [2, с. 37].

У дослідженнях філософа Д.А. Ростових серед функцій соціального інтелекту виділені такі:

– гносеологічна (пізнавальна) – соціальний інтелект виступає інструментом пізнання реальності, як природної, так і соціальної;

– акумулятивна – соціальний інтелект реалізується в механізмах соціальної пам'яті;

– комунікативна – соціальний інтелект забезпечує взаєморозуміння як усередині колективного інтелекту, так і між «розумовими колективами»;

– управлінська – соціальний інтелект є найважливішим компонентом механізму соціального управління;

– регулятивно-координаційна – соціальний інтелект здійснює регуляцію й координацію зусиль соціальних груп і колективів у процесі досягнення цілей (зокрема й координацію інтегральних мисленнєвих процесів): економічних, політичних, соціальних тощо;

– нормативно-ціннісна – соціальний інтелект реалізує представлення соціальним групам (і індивідам) соціально значущих норм і цінностей, з якими співвідноситься їхня діяльність;

– прогностична – соціальний інтелект виконує ефективне соціальне прогнозування та передбачення;

– евристична – соціальний інтелект забезпечує впровадження інновацій у життя суспільства;

– проблемно-конструктивна – соціальний інтелект є засобом аналізу й вибору шляхів вирішення соціальних проблем;

– соціально-рефлексивна (ідентифікаційна) – соціальний інтелект реалізує рефлексію конкретної соціальної спільності, її самоідентифікацію, раціональне розуміння (інтелектуальне освоєння) її інтересів;

– функція раціоналізації – соціальний інтелект відокремлює раціональне й ірраціональне у свідомості, діяльності, суспільстві, довкіллі тощо на основі типу раціональності, характерного для цієї соціальної спільності;

– функція соціального спадкоємства – соціальний інтелект забезпечує інтелектуальну спадковість у духовному житті поколінь [9, с. 23].

За О.О. Луньовою, загальними функціями, що виконуються соціальним інтелектом як цілісною системою, є такі:

– соціально-психологічне забезпечення взаємодії особистості з іншими людьми в комунікативному просторі;

– розвиток особистості через формування специфічного соціально-психологічного досвіду через інтеріоризацію факторів комунікативного простору, що впливають на соціальний інтелект (культура, інформація, моделі й схеми самореалізації, стиль і моделі поведінки учасників тощо);

– трансляція учасникам взаємодії системи цінностей особистості, установок, відносин, оцінок;

– регуляторно-корегуюча функція, спрямована на оптимізацію поведінки особистості в комунікативній взаємодії відповідно до її динаміки;

– розвиток психологічних механізмів адаптації особистості в соціумі через участь у комунікативній взаємодії.

Парціальними функціями, які здійснюються підструктурами соціального інтелекту, автор вважає такі:

– інформаційно-атрибутивну – створення ментальної картини комунікативної взаємодії та її корегування в процесі комунікативної взаємодії особистості з іншими людьми;

– презентація особистості учасникам комунікативної взаємодії;

– активізація, інтеграція особистісних характеристик для забезпечення процесу комунікативної взаємодії й управління ним [7].

Н.О. Філіна визначила такі основні функції соціального інтелекту соціального педагога:

– гносеологічна – забезпечує орієнтування у феноменологічному полі соціаль-

них змінних, реалізується в діагностичній функції професійної діяльності;

– акумулятивна – реалізується в механізмах соціальної пам'яті, релевантна посередницькій функції зі встановлення й оптимізації соціальної взаємодії;

– комунікативна функція виражається в забезпеченні рольової варіативності й співорганізації діяльності суб'єктів взаємодії на основі їх особистісних і психічних особливостей, виявлених у процесі спілкування, корелює із соціально-комунікативною функцією діяльності, спрямованою на встановлення ділових і особистісних контактів, формування позитивної системи взаємин;

– регулятивно-координуюча – найважливіший компонент механізму соціального управління, регулювання та координації зусиль соціальних груп, у процесі досягнення цілей релевантна координаційно-організаційній функції діяльності, спрямованої на організацію соціально значимої діяльності, а також на організацію взаємодії діяльності інших фахівців;

– нормативно-ціннісна – реалізується в представленні соціальним групам (і індивідам) соціально значимих норм і цінностей, полягає у використанні наявного комплексу правових норм;

– соціальна рефлексія – забезпечує адекватну інтерпретацію особистісно-сміслових тенденцій власної поведінки та поведінки інших людей, розуміння власних і суспільних інтересів;

– соціально-прогностична – побудова можливих прогнозів саморозвитку та розвитку іншої людини, оцінки невикористаних альтернативних можливостей, формування планів власних дій [12, с. 11–13].

С.В. Карсканова назвала такі функції соціального інтелекту в діяльності педагога:

– забезпечення адекватності, адаптивності в мінливих умовах;

– формування програми розвитку й планування успішної взаємодії в тактичному та стратегічному напрямках, вирішення поточних завдань;

– планування міжособистісних подій (дитина – дитина, дитина – дорослий, дорослий – дорослий) і прогнозування їх розвитку;

– мотиваційна функція;

– розширення соціальної компетентності;

– саморозвиток, самопізнання, самонавчання, самодетермінація [4, с. 197].

Ми виходили з того, що інтелект є динамічною структурою, яка формується в процесі засвоєння знань і навичок, основною функцією інтелекту є регулювання функціонування мисленневих операцій, дій, способів тощо з метою забезпечення успішності

вирішення завдань. Загалом, на нашу думку, соціальний інтелект виконує такі функції:

– інформаційна – є інструментом пізнання соціальної реальності;

– комунікативна – сприяє взаєморозумінню в процесі спілкування;

– прогностична – сприяє прогнозуванню в ситуації взаємодії;

– інтерактивна – є однією з умов ефективної взаємодії в процесі спільної діяльності;

– управлінська – є однією з умов ефективного керування іншими в процесі спільної діяльності;

– рефлексивна – сприяє усвідомленню свого впливу на ситуації взаємодії;

– мотиваційна – є одним із рушійних механізмів поведінки та діяльності людини, зокрема й саморозвитку;

– адаптаційна – підвищує готовність до міжособистісної взаємодії в постійно змінюваних умовах, умовах ускладненого спілкування;

– синтетична – забезпечує безперервність соціального життя людини за рахунок механізмів соціальної пам'яті;

– розвивальна – сприяє розвитку людини як суб'єкта, особистості, індивідуальності.

Висновки з проведеного дослідження. Найчастіше вчені серед функцій соціального інтелекту виділяють пізнавальну, комунікативну, рефлексивну, адаптаційну й акумулятивну функції. На нашу думку, соціальний інтелект виконує такі функції: інформаційну, комунікативну, прогностичну, інтерактивну, рефлексивну, мотиваційну, управлінську, адаптаційну, синтетичну, розвивальну.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баширов И.Ф. Социальный интеллект как фактор успешности профессиональной деятельности военного психолога: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.05. Москва, 2006. 22 с.

2. Івашкевич Е.З. Психологічна характеристика компонентів соціального інтелекту особистості. Мова і культура. 2014. Вип. 17, т. 1. С. 33–39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2014_17_1_9 (дата звернення 05.02.2018 р.).

3. Калина Н.Ф. Диагностика социального интеллекта личности. Журнал практикующего психолога. 1999. № 5. С. 159–178.

4. Карсканова С.В. Развитие социального интеллекта учителя – шлях до гуманізації навчання в початковій школі. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. 2014. Вип. 2(1). С. 195–198.

5. Кохан В.В. Когнітивна соціологія як сфера дослідження соціального інтелекту. Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Мо-

гили]. Сер.: Соціологія. 2008. Т. 84, Вип. 71. С. 92–95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdusoc_2008_84_71_18 (дата звернення 12.01.2018 р.).

6. Куницына В.Н., Казаринова Н.В., Погольша В.М. Межличностное общение. Учебник для вузов. СПб.: Питер, 2001. 319 с.

7. Лунева О.В. Структура социального интеллекта. Знание. Понимание. Умение. 2012. № 2. С. 48–51.

8. Оданович М.В. Функции социального интеллекта старшего подростка в становлении его субъектности. Образование и общество. 2001. № 1. С. 34–42.

9. Ростовых Д.А. Социальный интеллект как фактор общественного развития в условиях информатизации: автореф. дис. канд. философ. наук: 09.00.11. Москва, 2007. 26 с.

10. Руденко С.В. Социальный интеллект як чинник успішності педагогічної діяльності: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.01. Київ, 2008. 19 с.

11. Саутина Е.С. Психолого-педагогические условия развития социального интеллекта студентов-психологов: автореф. канд. псих. наук: 19.00.07. Тамбов, 2008. 24 с.

12. Филина Н.А. Социальный интеллект как фактор эффективности коммуникативного процесса между социальным педагогом и детьми группы риска: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.05. Москва, 2016. 25 с.

13. Хлебодарова О.Б. Модель социального интеллекта современных подростков, проживающих в условиях села и города. Наука и современность. 2011. С. 313–318.